

**Violetta Wróblewska**

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

viola@umk.pl

ORCID: 0000-0002-5776-8382

## Bajki Słowian w Polsce

### Folk Tales of Slavs in Poland

DOI: 10.12775/LL.1.2023.001 | CC BY-ND 4.0

Bajki ludowe stanowiły ważną część tradycyjnej kultury w wielu krajach. Ich walory, nie tylko artystyczne, wpłynęły na fascynację chłopską twórczością ustną w środowiskach europejskich elit zwłaszcza w XIX w. wraz z popularnym wtedy mitem Słowiańszczyzny (zob. Janion 2007). W chłopskich opowieściach szukano korzeni narodów słowiańskich, potwierdzenia istnienia pradawnej kulturowej wspólnoty, w końcu prawd o przeszłości. Na znaczną skalę zaczęto wtedy ludowe przekazy przekładać na różne języki, publikować, badać, objaśniać. Moda na bajki – rozumiane szeroko pod względem gatunkowym, w ujęciu zaproponowanym przez Juliana Krzyżanowskiego (1962-1963) – mimo upływu lat nie minęła, ale zmienił się zakres występowania i oddziaływania chłopskich opowieści. Inspirują twórców wielu dziedzin sztuki, fascynują miłośników Słowiańszczyzny, którzy w ludowych narracjach poszukują śladów mitów, obrzędów, wierzeń i obyczajów, bywają także podstawą projektów artystycznych, muzealnych oraz gawędziarskich (zob. Rzepnikowska 2009). W związku z powyższym grono akademików postanowiło przyrzeć się obecności bajek Słowian w Polsce z perspektywy wielu dyscyplin w trakcie konferencji zorganizowanej 3–4 listopada 2022 r. przez Pracownię Badań Folkloru, Instytut Nauk o Kulturze na Wydziale Humanistycznym UMK w Toruniu, Komisję Folklorystyczną Międzynarodowego Komitetu Sławistów pod honorowym patronatem Komisji Folklorystycznej Komitetu Nauk Etnologicznych Polskiej Akademii Nauk w Toruniu. Po konferencji powstał pomysł, aby część materiałów opracować w formie numeru monograficznego „Literatury Ludowej”, próbując znaleźć odpowiedź na pytania, co zostało z dawnego mitu Słowiańszczy-

znych, czego w chłopskich przekazach szukano, jak ewoluowała recepcja narracji Słowian, jak też zmieniało się ich oddziaływanie na naszą kulturę. W efekcie prezentujemy Państwu dziesięć artykułów zbierających najważniejsze ustalenia poczynione w trakcie 2-dniowych obrad.

Numer czasopisma otwiera ważny tekst Elizy Pieciul-Karmińskiej, *O relacji między przekładami a recepcją „Baśni dla dzieci i dla domu” („Kinder- und Hausmärchen”) braci Grimm w Polsce*, w którym podjęto niezwykle interesujący temat zarówno odbioru niemieckich baśni w polskim kręgu językowym i ich wpływu na polskich pisarzy, jak i ich związków z tradycjami słowiańskimi. W dalszej kolejności znajduje się praca Teresy Smolińskiej, *Popularyzacja bajek słowackich w Polsce*, odnosząca się do obecności opowieści naszych południowych sąsiadów w obiegu czytelniczym. Kolejne artykuły dotyczą kwestii szczegółowych, takich jak wykorzystanie motywów słowiańskich w twórczości literackiej i nieliterackiej wybranych artystów na przestrzeni 200 lat. Dejan Ajdać w pracy *O wybranych słowiańskich motywach zbioru „Klechdy, starożytne podania i powieści ludu polskiego i Rusi” (1837) Kazimierza Władysława Wójcickiego* zajął się omówieniem obecności elementów folkloru narodów słowiańskich w pierwszym polskim zbiorze zawierającym opracowanie bajek ludowych, dowodząc szerokiego zakresu zapożyczeń. Z kolei Jolanta Ługowska przyjrzała się podobnej tematyce, tyle że we współczesnym cyklu powieści typu fantasy. Jej artykuł – *Wątki baśniowe w „słowiańskim uniwersum” Marty Krajewskiej* – pokazuje, jak obecnie zmienia się nastawienie do dawnej Słowiańszczyzny, która postrzegana jest bardziej jako uniwersum, świat wspólnych wierzeń i wartości niż wspólnota o nacechowaniu ideologicznym, jak chcieli ją widzieć romantycy. Zbliżony temat, chociaż w innym kontekście, podjęła Agnieszka Gołębiowska-Suchorska, autorka kolejnego tekstu: *„Wiesław”, czyli słowiańska bajka magiczna jako tworzywo komiksu*. Odwołując się do fundamentalnej dla badań folklorystycznych rozprawy Ługowskiej – *Ludowa bajka magiczna jako tworzywo literatury* (Ługowska 1981), badaczka omówiła nie tylko obecność bajkowych motywów w cyklu komiksowym, ale wykazała również podobieństwo mechanizmów wykorzystania dawnych bajek z kręgu Słowiańszczyzny jak w dawnej literaturze pięknej, tym samym dowodząc elastyczności wzorca gatunkowego wywodzonego z folkloru, dającego się swobodnie przetwarzać w historii obrazkowej. Problemem bajki jako trwałego gatunku o istotnej roli zarówno terapeutycznej, jak i kulturowej zajęła się natomiast Katarzyna Smyk w tekście *„Królestwo za mgłą” – bajka obozowa Zofii Posmysz*. Z kolei Małgorzata Lisecka poświęciła swą wypowiedź, zatytułowaną *„Pan Twardowski” Adolfa Sonnenfelda. Kilka uwag na temat muzyczno-scenicznego wariantu legendy*, obecności wybranego motywu bajkowego w muzyce klasycznej, a szczególnie w przedstawieniach baletowych. Następny artykuł – autorstwa Magdaleny Bednarek pt. *Jestem rzeką! „Wanda” Zuzanny Orlińskiej na tle tradycji oraz hydrofeminizmu* – został poświęcony analizie jednego z utworów pochodzących ze *Współczesnego bazarza polskiego* (2021). Zaprezentowana perspektywa (hydro)feministyczna pozwoliła wydobyć nowe znaczenia ukryte w baśni Wan-

da Zuzanny Orlińskiej, reinterpretującej dawne podanie o córce Kraka. Serię artykułów naukowych zamyka tekst Violetty Wróblewskiej: *Polskie bazarze i ich kulturowe znaczenia (rekonesans)*. Dokonano w nim przeglądu zbiorów baśniowych, zwanych bazarzami, publikowanych między XIX a XXI w., a jednocześnie podjęto próbę uchwycenia istoty popularności i kulturowego znaczenia tej formy wydawniczej. Ważnym zagadnieniem stało się zaprezentowanie podobieństw oraz różnic między pierwszym *Bazarzem polskim* Antoniego Józefa Glińskiego (1853) a najnowszym *Współczesnym bazarzem polskim* Zuzanny Orlińskiej (2021). Zwieńczeniem merytorycznej części numeru czasopisma, oprócz recenzji wybranych pozycji książkowych, jest niezwykle interesująca opowieść autorki najnowszego bazarza – Zuzanny Orlińskiej, która zdradza tajniki swego warsztatu pisarskiego, jak również problemy, z którymi musiała się zmierzyć, pracując na materiale polskich bajek ludowych. Przegląd zebranych w niniejszym numerze prac pozwala stwierdzić, że materia folklorystyczna, a zwłaszcza bajka słowiańska, do której należy także bajka polska, nie tyle się starzeje, ile ewoluuje jako tworzywo artystyczne. Dalej stanowi cenne źródło inspiracji dla wielu twórców, którzy częściej jednak widzą w niej rezerwuuar pomysłów na nową sztukę, rzadziej zaś szukają śladów dawnego mitu o Słowiańczyźnie. Ten ostatni zdaje się przechodzić do lamusa.

#### BIBLIOGRAFIA

- Gliński, J. A. (1853). *Bazarz polski* (t. 1-2). W Drukarni Gubernialnej.
- Janion, M. (2007). *Niesamowita Słowiańszczyzna. Fantazmaty literatury*. Wydawnictwo Literackie.
- Krzyżanowski, J. (1962–1963). *Polska bajka ludowa w układzie systematycznym* (t. 1–2). Ossolineum.
- Ługowska, J. (1981). *Ludowa bajka magiczna jako tworzywo literatury*. Wydawnictwo Ossolineum.
- Orlińska, Z. (2021). *Współczesny bazarz polski*. Polarny Lis.
- Rzepnikowska, I. (2009). *Inspiracje ludowe w literaturach słowiańskich XI–XXI wieku*. Wydawnictwo Naukowe UMK.
- Wójcicki, K. W. (1837). *Klechdy, starożytne podania i powieści ludu polskiego i Rusi*. W drukarni Piotra Baryckiego.